

УДК 341.322.5(497.113)"1941/1944"

DOI <https://doi.org/10.58378/GIG.17.2025.ALE.39-57>

оригинални научни чланак/original scientific article

примљен / received: 22. 08. 2025.

прихваћен / accepted: 15. 12. 2025.

<https://orcid.org/0009-0003-1908-2595>

Доц. др Снежана Б. Алексић (1973)

[економиста]

МБ Универзитет у Београду

Пословни и правни факултет

Теодора Драјзера 27, Београд

snezanaaleksic3@gmail.com

СЕЛО КУПИНОВО У СРЕМУ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Сажетак: Купиново је једно од ретких сремских села о коме након Другог светског рата није написана монографија о народноослободилачкој борби. У овом раду, на основу архивске грађе: необјављеног рукописа Живојина Михајловића, необјављених пописа Павла Гемовића, сведочења Бранка Вујичића, и секундарних извора – литературе у којој се Купиново спорадично помиње, истраживани су догађаји и епилог истих у овом сремском селу у периоду од 1941. до 1944. године. Уз ратну хронологију догађаја донети су пописи жртава рата. Рад доприноси разумевању локалних механизма насиља и сећања, позиционирајући их у шири оквир историје геноцида и институционалне културе памћења.

Кључне речи: Купиново, Срем, жртве, страдали.

УВОД

Купиново, село у Срему, пре почетка Другог светског рата налазило се у Дунавској бановини, Срез Земун. Према попису из 1931. године, у селу је живело укупно 2.400 становника: 2.219 православних, 90 римокатолика, 83 евангелика и остале хришћанске вероисповести 11.¹ Током Другог светског рата, Купиново је претрпело масовне злочине и бројне људске губитке.² После рата, мештани Купинова подигли су спомен-обележје жртвама фашистичког терора и палим борцима. Према овом извору, страдало је 228 лица, просечне животне доби 30,05 година. Иако је ратно страдање кроз форму породичних традиција уткано у културу сећања мештана, жртва коју је дало Купиново остала је на маргинама послератне историографије. Из непознатог разлога, за Купиново није објављена монографија о народноослободилачкој борби (НОБ), као што је то учињено за већину места Срема. Овај рад, ослоњен на необјављени рукопис Живојина Михајловића,³ спискове Павла Гемовића,⁴ сведочење Бранка Вујичића,⁵ као и објављену и необјављену грађу Историјског архива Београда⁶ и релевантну литературу, има за циљ да реконструише догађаје из Другог светског рата у Купинову, са посебним освртом и пијететом према страдалим завичајцима овог мученичког и херојског села у Срему.

КУПИНОВО У ОКУПАЦИЈИ И НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ (1941–1945)

Немци су Купиново окупирали 13.4.1941. У село је дошао немачки официр са 20 наоружаних војника из састава 16. моторизоване немачке дивизије, 46. моторизованог немачког корпуса, која је у садејству са 8. тенковском дивизијом окупирала Срем. Са немачким официром дошли су: домаћи шваба Клајн из села Обрежа, по занимању кројач, и Филип Вајтман⁷ из Купинова, који ће постати председник фашистичке општине. Његов млађи брат Јохан кратко време је био шеф фашистичке полиције у селу, затим СС војник и логорник

¹ Снежана Алексић, *Купиново у изворима и грађи*, (Нови Сад: Архив Војводине, 2022), 140.

² „Купиново је у односу на остала места Земунског среза имало највише људских жртава.“ – Снежана Алексић, *Југоисточни Срем средином XX века у документима Историјског архива Београда : Добровољно силом наведено*, (Нови Сад: Прометеј, Архив Војводине, 2020), 134.

³ Живојин Михајловић Енглец (Купиново, 1926 – Нови Сад, 2001). У НОВ ступио у јулу 1943. Учествовао у борбама у Босни, Славонији, Србији, Срему, Мађарској. Рањаван, прележао тифус. Члан СКОЈ-а, потом и КПЈ. После рата завршио официрску школу, током каријере био на војно-командантским дужностима.

⁴ Павле Гемовић, рођен у Купинову. Секретар партијске организације у селу од оснивања 1943, до 20.10.1943, када је смењен са дужности. Гемовић је био задужен за привлачење омладине у НОВ. Захваљујући њему, после 15.09.1943. у партизане одлази преко 30 младића и девојака, али Гемовић није дозволио одлазак својој деци. Зато је разрешен дужности. Његови синови Рајко и Бора, ступили су у НОВ 1944, Рајко је погинуо, Бора је преживео рат. П. Гемовић се после рата преселио у Инђију, где је преминуо.

⁵ Рођен у Купинову 1935, сведок ратних догађаја.

⁶ Фонд: НОО Земун (ф. 34). Даље: ИАБ, ф. 34.

⁷ Филип Вајтман је са својим оцем (исто Филип), бачванским швабом, држао млин у Купинову за време Краљевине и у току рата, све до ослобођења 1944. – Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020*.

у Пољској.⁸ Општинска управа у Купинову је, одмах по окупацији, распуштена. Од 21 Немца, колико их је укупно било у селу,⁹ њих шесторица су постављени у новоформирану општинску управу: Филип Вајтман (млађи) за председника, Валентин Дитрих за потпредседника, чланови: Пера Беретић, Михаљ Лакета, Миша Везан¹⁰ и Аврам Андраш. Одмах је формирана организација „Хитлерјунгенд“, њен вођа био је Аксман, а овој нацистичкој омладинској организацији у Купинову припадало је 9 омладинки и 1 омладинац – домаћи Немци, и 2 омладинца Мађара – укупно 12 омладинаца. Од припадника Културбунда из Купинова формирана је фашистичка полиција: шеф полиције Јохан Вајтман, полицајци: Сепика Шмит, Антон Склена, Јаша Вацлер, Јова Везан и Андрија Беретић. Као појачање, придодати су им Хрвати из села: Јосип Плеша Миле и Франц Гомбар, обојица жандарми из времена Краљевине Југославије (КЈ). Они су формирали жандармеријско-домобранску постају и ушли у њен састав.¹¹ Немци су самостално вршили власт у Купинову, а након 10.10.1941. и проглашења Независне Државе Хрватске (НДХ), са шире територије НДХ у Купиново су упућени домобрани¹² који су у селу формирали НДХ постају.¹³ Усташама су се придружили мештани Купинова: Аврам Андраш и Ђура Лакатош, који су са Илијом Туђом постали усташки таборници, те Паја Дворници, Пера Дворници, Пера Дворници,¹⁴ Марко Бако, Миша Кохут, Шандор Никшић и Стеван Крижан. У Постаји у Купинову било је 24 домобрана, 2 усташе и 14 купиновачких Хрвата – усташа, укупно 40 људи. У саставу усташког покрета у Срему се, крајем 1941, оснива организација „Хрватска мушка и женска младеж“, па је тој организацији у Купинову припадало 7 људи.¹⁵ Касније, усташама су

⁸ Живојин Михајловић, *Хроника Купинова*, необјављен рукопис.

⁹ Касније, број Немаца у Купинову се смањило. „Крајем 1942. и почетком 1943. Купиново су напустили: Јаша Венцлер, Андрија Беретић, Јохан Склена, Антон Склена и Сепика Шмит. Њима је додељена земља од добровољаца из I Светског рата, колонизовани су у Љуково код Инђије.“ – Живојин Михајловић, н.д.

¹⁰ „У Купинову су поседовали вршилице: Ђорђе Турковић, Миша Везан и Петар Венцлер. У окупацији, крај сваке вршилице био је контролор, који је контролисао количине овршеног жита као обавезу коју је домаћин морао предати држави по одређеној норми. Контролор рада на вршалици Мише Везана био је неки Јожа, по националности Хрват. Волео је да поједе и попије, па је са њиме било лако манипулисати. М. Везан је то користио и остављао далеко веће количине жита неунете у евиденцију, тако да су власници имали далеко мање обавезе према држави. Иако је М. Везан био Немац и орган фашистичке власти, био је благонаклон према Србима. Истицао је: 'Ја сам у Купинову међу Србима одрастао, и сматрам се Србином.'“ – Живојин Михајловић, н.д.

¹¹ Исто.

¹² О односу домобрана према становништву Купинова сведочи Бранко Вујичић (*Изјава 16.10.2022*): „Домобрани су били мекани према нама. Они су дошли у село, ал' нас нешто нису дирале. У селу је живела Кова Рајдина, Српкиња. Ти Рајдини су богати, добро су живели. Кова је била лепа, она се са једним домобраном што је дошао у село заволи, роди дете са њим. После је тај домобран, хтео да пребегне у партизане, ал' то су дознале усташе, и они су га убили. Усташе су биле зло. Од њих је много народа страдало.“

¹³ У Купиново су дошли: Јосип Берковић (заповедник постаје), Ђура Рајтер, Иван Стека, Илија Лалић, Стеван Озимица, Јосип Лалић, Стипа Орсулић, Стипа Маринчић, Иван Ђулум, Драган Оточац, Мирко Плошчић, Кадија Спахић, Мила Смојић, Срета Плеша, Јосип Плеша, Лука Шиптар, Славко Матковић, Јоза Мршић, Стипа Иванчевић, Блажа Цацић, Ловра Јурковић, Франц Гомбар и Иван Буковац. За шефа постаје постављен је домобрански наредник Аугустин Рајић, за организатора усташа Бранислав Касумовић и бележник у општини Марко Думешић. – Живојин Михајловић, н.д.

¹⁴ У селу су биле две особе са истим именом.

¹⁵ Живојин Михајловић, н.д.

се придружила тројица партизанских дезертера: један агент дезертер, звали су га „партизански Муса“,¹⁶ и још двојица, неки Ђеран и Летеница. Сви су погинули у рату.¹⁷

Према списку¹⁸ који је непосредно по свршетку рата начинио Павле Гемовић, а који се данас чува у приватној архиви Перице Одобашића из Купинова,¹⁹ као прве жртве Рата пописани су завичајци Купинова. Погинули су као војници Војске КЈ, у бомбардовању Београда 6.4.1941, на стражарској дужности на локацији Топовске шупе. То су били:

„Крижан (Стевана) Јанко, Наумов (Васе) Александар, Миловановић (Цвеје) Жарко, Петровић (Срете) Спасоје. На списку погинулих становника Купинова у бомбардовању Београда налази се и Грујичић (К.) Душан, за кога је Гемовић забележио да је био ‘припадник народног отпора’.”²⁰

Током Априлског рата, у заробљеној Војсци КЈ налазио се 41 војник родом из Купинова. Према податку Гемовића,²¹ сви су преживели рат. По свршетку рата, у Купиново се није вратио само Миловановић (Цвеје) Славко, пошто је емигрирао у Сједињене Америчке Државе. Заробљени припадници Војске КЈ из заробљеништва су се враћали током 1942/43, у 1944. није било повратка заробљеника, и коначно, сви заробљеници су се у Купиново вратили 1945. године.

¹⁶ Према сведочењу Бранка Вујичића и садржају необјављеног рукописа аутора Живојина Михајловића: „Драгослав Шумарац – Муса био је родом из Звезда у Србији, по занимању трговачки помоћник. Пре рата је радио у Шапцу. У Срем се пребацио преко Саве код села Проово, са Борицом из Обрежа и Шнајцом из Грабовца. Муса је доведен у команду Пограничне партизанске чете код команданта Марка Грчића – Дечка и комесара Радивоја Голубовића – Техничара. Везе са Србијом су тада одржаване преко Борице и Шнајца, касније је са њима у Србију ишао и Муса. Био је заменик неког партизанског официра у Ашањи. Када обавештајни подаци нису могли бити достављени том официру или Милану Степановићу – Матрозу, давани су Муси, који је имао везу и са командом поручја. Ако би се у Купинову нашао штаб неког партизанског батаљона или одреда, ту је био и Муса. Присуствовао је партијским, скојевским и другим састанцима у селу, знао је све чланове МНОО-а. Знао је све базе и склоништа у селу. Али, догодило се да се Муса завадио са Марком Ђирићем, замеником комесара Техничара, и намеравао је да га убије. За то се дознало, па је Муса у покушају ликвидације Марка спречен. Спречили су га курир чете Зоран Грујић и сам командант Дечко. Муса је ухапшен и отеран у команду подручја у Буђановце, одатле је успео да побегне фашистима у Шимановце, затим је прешао код фолсдојчера Антона Бауера у Руму, за кога је највероватније и радио као обавештајни агент. При фашистичком упаду у Купиново 07.07.1944. Муса је дошао са Бауером, гестаповцима Ђераном и Летеницом. Мусином личном заслугом тада је око 60 људи из Купинова отерано у логоре.”

¹⁷ Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020*.

¹⁸ У овом раду коришћено је 7 пописа које је сачинио П. Гемовић. Спискови су настали непосредно по свршетку рата. Гемовић, као сведок догађаја и житељ Купинова који је лично морао познавати све људе које је пописао, у спискове уноси имена и презимена људи, али, у већини, уместо личних имена бележи надимке: Ђока, Тоша, Цвеја, итд.

¹⁹ Уважени П. Одобашић, дипл. археолог, истакнути културни радник из Купинова, за потребе овог истраживања уступио је део архивског материјала који је деценијама брижљиво сакупљао. Реч је о заоставштини Павла Гемовића и необјављеном рукопису Живојина Михајловића.

²⁰ Павле Гемовић, *Списак Кујинаца погинулих 1941. године приликом бомбардовања Београда*. Ђирилични рукописни документ, обим: 1 лист.

²¹ Павле Гемовић, *Списак заробљених приликом расула Југословенске војске 1941. год.* Ђирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

„Повраћници из заробљеништва 1942: Борна (Бранка) Љуба, Лазар (Ђоке) Павле. Повраћници из заробљеништва 1943: Балог (Имре) Јошка, Гавриловић (Илије) Славко, Докић (Милана) Игњат, Ђуричић (Милан) Чедомир, Јовановић (Пуша) Божа. Повраћници из заробљеништва 1945: Будовачки (Драге²²) Жика; Бошњак (Ђоке) Милорад, Будимчић (Јоце) Влада, Белановић (Боје) Драга, Вулетић (Милан) Љубомир, Делић Богољуб, Делић (Жике) Гавра, Докић (Томе) Драга, Диздар (Воје) Сава, Дамјановић (Драге) Стева, Ердељан (Милан) Димитрије, Живановић (Петра) Павле, Зорић (Владе) Мирко, Змијанац Станко, Јовић (Жике) Бошко, Кукић (Лазара) Никола, Кнежевић (Ђоке) Мита, Лекић (Ђоке) Рада, Лекић (Ђоке) Жика, Марчић (Тоше) Милан, Милутиновић (Милана) Жарко, Миличевић (Боје) Гавра, Николић Живко, Николић (Чеде) Жика, Николић (Миће) Рајко, Путник (Јове) Илија, Петровић (Саве) Иван, Пејчић Павле, Раданов Кузман, Раданов Драга, Репић (Војина) Илија, Стајчић (Владе) Обрад, Тешин (Жике) Ђорђе.“²³

*

Почетком августа 1942, у Срему је деловао народноослободилачки покрет (НОП)²⁴ који је спровео акцију „ни зрна жита окупатору“.²⁵ „Окупаторско-усташка власт била је приморана да летину у Срему убира оружјем и помоћу силе, али је претрпела велике губитке: уз помоћ народа, сремски партизански одреди спалили су близу 3.000 јутара жита и уништили или онеспособили више од 50 вршалица и 100 косачица.“²⁶ Али, цену

²² Важно је подвући да се у Срему лично име, односно, надимак Драга јавља и као мушко и као женско име. Код изговора се разликује у акценту (што је тема за лингвисте). У оба случаја, надимак Драга се јавља као скраћени облик пуног имена, најчешће женских: Драгица, Драгиња, Драгојла и мушких: Драгутин, Драгољуб, Драгомир, Драгојло, Драгиша. Исти случај је и са надимком Љуба, који је изведеница од женских имена: Љубица, Љубина, мушких: Љубомир, Љубодраг, надимка Боја (или Бојка) од женских имена: Богдана, Богданка, Бојана и мушких Богдан, Бошко, Богољуб, Богосав, надимака Мила од женских: Милина, Милева, Милосава и мушких: Миливој, Милутин, и надимка Цвета, који у Срему произилази од женских имена: Цветана, Цветина, и мушких: Цветозар, Цветислав (од мушких имена извођен је и надимак Цеје). Ова имена су данас углавном заборављена, али су током прве половине XX века била популарна – упор. Матичне књиге крштених за источни Срем за наведени период у: ИАБ – Ф. *Збирка црквених матичних књига*. У послератној а нарочито савременој литератури, код аутора који су на основу личних имена жртава рата настојали да одреде пол страдалог лица, присутне су бројне грешке. Углавном се у тим анализама и пописима жртава рата надимак Драга и Цвета сврставају у категорију женских жртава, а надимак Љуба и Боја у мушке жртве, што је погрешно. Уз то, има примера да је особа којој је надимак био Драга, Цвета, Љуба, Боја/Бојка (без обзира на пол) у пописе жртава рата уведена два пута: са надимком и пуним именом, што уноси додатну конфузију у настојање да се коначно утврди тачан број страдалих људи у Другом светском рату.

²³ Павле Гемовић, *Списак заробљених ириком расула Југословенске војске 1941. год.* Ђирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

²⁴ Више в.: Живан Куманов, „Документи о стварању и раду Народноослободилачких одбора у Војводини“, *Научни зборник Маџице српске: серија друштвених наука*, 1 (1950), 209–215. Жарко Атанацковић, *Земун и околина у рашу и револуцији*, (Београд: Нолит, 1962), 118–158.

²⁵ Новак Петровић, „Борба за жетву у Срему 1943.“, *Зборник за друштвене науке*, 39 (1964), 134–155.

²⁶ „По прорачунима усташке владе Срем је требао бити најважније пољопривредно производно подручје и житница НДХ. [...] Жетва и летина у Срему били једно од прворазредних питања усташке државе и њеног битисања. Па ипак, од 4 жетве у Срему – колико их је било за време окупације, усташка држава убрала је

успеха партизанске акције²⁷ којом је заустављена испорука жита окупатору, својим животима платило је цивилно становништво Срема.²⁸ О овом злочину²⁹, познатом као „Сремско крваво лето“ или „Акција Виктор Томић“³⁰, темељно је писао Душан Лазић Гојко,³¹ пажљиво бележећи имена свих жртава, међу којима су и страдалници из Купинова.³² „Злочини Виктора Томића у два пута захватили су Купиново. Зна се да је прво хапшење у Купинову извршено 08.08.1942,³³ а друго хапшење крајем августа“.³⁴ Заробљеници из првог хапшења ликвидирани су током ноћи 25. августа на Дудику,³⁵ а заробљеници из другог хапшења ликвидирани су 3. септембра у Сремској Митровици.³⁶ Овај масовни злочин и мобилизација коју је спроводила НДХ били су кључни догађаји у ратној хронологији Купинова.³⁷ Речено потврђује Бранко Вујичић, који сведочи да се његов отац Иван Вујичић, Србин из Купинова, у јесен 1942.³⁸ прикључио партизанима. Одлуку о одласку у партизан-

по својим плановима само ону у 1941. години.“ – Новак Петровић, „Борбе за власт и територију у Срему у јесен 1943“, *Зборник за друштвене науке*, 42 (1965), 94.

²⁷ Акцију је водио део Партизанског подунавског одреда који се почетком августа 1942. стационирао у Купинским ливадама. Како је претила опасност да их усташки таборник Аврам Андраш открије, партизани су га 07.08.1942 на њиви код Рудолфовог споменика ликвидирали. – Живојин Михајловић, н.д.

²⁸ Илија Трифуновић Бирчанин 20.10.1942. извештава Дражу Михаиловића о страшним покољима Срба у Павелићевој НДХ, подсећајући да је „стабилност и егзистенција те државе условљена потпуним уништењем Срба, и да се тај програм ефикасно остварује у Срему“. – Бранко Вуковић (редактор), *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије*, том 14, књ. 1, (Београд: Војноисторијски институт, 1981), 669.

Из извештаја који је председник емигрантске владе др Слободан Јовановић 11.2.1943. из Лондона упутио краљевском посланству у Лисабону, дознаје се „да је генерал Дража Михаиловић у свом извештају навео да је усташки гувернер Срема и бивши пуковник Виктор Томић од краја септембра до краја децембра 1942. побио 30.000 Срба из Срема.“ – Никола Миличев, „Дража Михаиловић о броју жртава (I) 600.000 Срба убијено у НДХ (јануар 1943.)“, у: *Јасеновац*, уредници: Василије Ђ. Крестић, Мира Радојевић, Београд, Удружење за одбрану ћирилице „Добрица Ерић“, 2022, 108–112.

²⁹ Више в.: Јованка Петковић, „Акција Виктор Томић“, *Зборник за друштвене науке*, 35 (1963), 140–164; Dušan Lazić, Brana Majski, Dudik (Vukovar: Odbor za izgradnju i uređenje memorijalnog parka Dudik – Skupština općine Vukovar, 1977); Radovan Sremac, *Crimes of the Ustashe : Viktor Tomić's action in Srem in 1942*, Novi Sad: Archives of Vojvodina, 2023.

³⁰ „Комисија за утврђивање злочина окупатора утврдила је да су у 'Акцији Виктор Томић' почињени масовни злочини: Убиства и покоља – системски терор; убијање талаца; мучење грађанских лица; силовања; интернирање грађана под нехуманим условима; намерно рушење и пустошење имовине; пљачка.“ Бранимир Станојевић, *Усташки министар смрти : Анаџомија злочина Андрије Аршучковића* (Београд: Нова књига, Београд, 1986), 99.

³¹ Душан Лазић – Гојко, *Сремско крваво лето*, (Сремска Митровица: НИРО Сремске новине, 1982).

³² У заоставштини Гемовића нема података о страдању становника Купинова током 1942. године.

³³ Душан Лазић Гојко, *Сремско крваво лето*, н.д., 136.

³⁴ Исто, 266.

³⁵ Исто, 150.

³⁶ Исто, 266–268.

³⁷ О догађајима на простору Земунског среза у периоду 1942–1944. више в.: Снежана Алексић, *Историјски срез Земун (1941–1945) у архивској грађи и изворима*, (Нови Сад: Архив Војводине, 2022), 131–224.

³⁸ Први напад на Жандармеријско-домобранску постају у Купинову извео је III батаљон Сремског подунавског одреда, ноћу 20/21.10.1942. – Живојин Михајловић, н.д.

ску герилу Иван Вујичић доноси након сазнања да је његов млађи брат, Сава Вујичић,³⁹ ухапшен у Купинову у злочиначкој акцији усташе Томића, недуго по одвођењу из села ликвидира.⁴⁰

Почев од лета 1942, након партизанских акција (диверзија) у Земунском срезу, следиле су фашистичке одмазде. Да би избегли заробљавање које је значило одвођење у логоре или смрт на лицу места, становници источног Срема заклон од фашиста проналазе у оближњим шумама⁴¹ и Обедској бари.⁴² Али, у шумама су их сачекали партизани.⁴³ За војноспособне (мушкарци и жене), пут из шума равног Срема водио је у источну Босну. За већину Сремаца, то је био пут без повратка.⁴⁴ Сремци су почели пристизати на Мајевицу и

³⁹ „Син Рајка и Живане рођ. Гаврић, православне вере, родом из Купинова, срез Земун завичајан у Купинову, рођ. 11.03.1919., ратар, писмен, ожењен, нема деце, војску није служио, некажњаван. Суђено му је 24.08.1942, а стрељање је извршено сутрадан.“ – Душан Лазич Гојко, *Сремско крваво лето*, н.д., 134.

⁴⁰ Бранко Вујичић, *Изјава 7.8.2020*: „Мој отац Иван, (рођ. 1911), није могао остати код куће, јер су људе купили у усташку војску. Прво је бежао у Србију, па се вратио одатле. У Купинову нису људи хтели да иду против свог капитала, знали су шта је то комунизам, а овде су људи имали, још од Аустрије. Добро су стајали. Срби су овде били већина. Писало се ћирилицом. Било је и Сокола, они су се бавили спортом. У Купинову је комуниста био само Ђорђе Марковић али, он није био Купинац. Био је рођени Румљанин, активни официр Војске КЈ, у Купиново се склонио по капитулацији код свог брата Вељка Марковића који је у Купинову држао дућан мешовите робе. Он је први био партизан, био је делија, погинуо је у рату. Још током лета 1941. Ђорђе је ишао кроз село, и мом тати каже: 'Иво, држ(и) се браће комуниста!' У лето 1942. из села су усташе из два пута отерали све прве људе. Отерали су и мог стрица, очевог млађег брата Саву, он је био 1919. годиште. Недуго затим, његово име објављено је на усташким плакатима – тако су усташе објављивале кога су убили. После тога, отац је отишао у партизане. Кад је кретао мати му се обесила око врата, плаче: 'Иво, шта ћу ја са двоје мале деце?' – (имао сам млађу сестру, она је тада имала 4 године) – отац каже: 'Како сви, тако ћеш и ти. Идем да осветим брата Саву, и да ја не пишем латиницом!' (Односи се на забрану ћириличног писма у НДХ, по „Законској одредби о забрани ћирилице“ која је донета 25.4.1941).

⁴¹ Нарочито у столетним шумама око села Купинова, у којима су се са мештанима Купинова крили и становници околних места. Према *Изјави* (11.2.2019) Милице Живановић из Бољеваца: „Бежао је народ, јако је бежао народ да би се спасао. Многи су се крили у шумама и ливадама у Купинову. Али, и тамо су усташе и швабе чудо направили! Побили су силни народ. У Купинову су убили и 3 Бољевчана.“

⁴² Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020*: „Наши Купинци су се склонили у шуме око Обедске баре. Рачунали су да ће ту, као што је било и у I рату, сачувати главе. У I рату људи су се организовали у зелени кадар, али, то није било тако и у II рату. Када су се мој отац и још пар људи из Купинова одметнули у зелени кадар, у шуми су их дочекали партизани. Отац је кратко био у Срему у партизанима, до краја 1942. послат је у Босну.“

⁴³ О почетку деловања партизанског покрета у Срему 1941. више в.: Војноисторијски институт ЈНА (приређивач), *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, том 1, књ. 6, *Борбе у Војводини*, (Београд: Војно дело, Просвета, 1955), 7–11. [Даље: Зборник НОР, том 1, књ. 6]; Жарко Атанацковић, *Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији*, (Шимановци: Месна заједница, Месни одбор СУБНОР-а, 1968); Nikola Gažević (ur.), *Vojna enciklopedija, knj. 3, II izdanje*, (Beograd: Vojnoizdavački zavod; Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972), 112–113.

⁴⁴ Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020*: „Отац је стигао у Босну у касну јесен 1942, командант му је био Милош Цекић. У пролеће 1943. вођене су борбе, отац је тешко рањен из пушкомитраљеза, негде код Зворника. Одатле су га Купинци који су били са њим у јединици пренели у партизанску болницу у Шековићима. Болница је била у једној пећини, код реке Ловнице, у близини црквице која се исто звала Ловница. Ту је партизанима било угодно, у тој речици су прали завоје. Та болница је потом била издата, у њу су упале усташе, а није било довољно наших људи да је одбрани. После рата, причао ми је неки Тоша, првоборац, и још двојица-тројица првоборца из Купинова, да су усташе у тој болници побили људе без иједног испавеног метка. Клади су их. Причали су ми првоборци да је то била језива дрека и запомагање, али им они, иако им

у Семберију у јесен/зиму 1942/43.⁴⁵ Из преписке четничких формација од 26.12.1942, дознаје се да је „на Мајевицу стигло из Срема 1.500 комуниста,⁴⁶ и да се у прво време четници нису хтели противу њих борити.“⁴⁷ После су ступили у борбу.

*

У Купинову је 1943. године деловао Месни народноослободилачки одбор (МНОО)⁴⁸ који је у садејству са НОП Срема учествовао у спаљивању рекордно богате жетве. „Те године, у вишемесечној бици за жетву партизанске јединице и народ спалили су 600 вагона жита.“⁴⁹ Као и претходне године, партизанска акција довела је до одмазде окупатора. Купиново је било нарочито погођено у августу 1943,⁵⁰ ради одбране становника села у борбу је ступио партизански Фрушкогорски одред⁵¹ али његова борбена снага није била довољна да се заштити цивилно становништво од фашистичког терора. Осим „битке за жетву“ и друге акције које је МНОО Купинова предузимао⁵² за последицу су

је задатак био да чувају болницу, нису могли помоћи – било их је мало и нису имали довољно оружја. Мој отац није био комуниста. Он је у партизане отишао да освети стрица Саву ког су убиле усташе и да се за све нас избори за слободу. За то је мој отац погинуо (заклан) као партизан у 32. години живота.“

⁴⁵ Више в.: Slavko Mićanović, *S Majevice i Semberije*, (Sarajevo: IO Veselin Masleša, 1981); *Зборник НОР*, том 1, књ. 6, 170.

⁴⁶ У послератној литератури припадници партизанских одреда су злоупотребљавани тако што им је намењана идеолошка одредница „комуниста“. Познато је да Сремци у НОВ нису масовно приступали из политичко-идеолошких разлога, већ је њихов одлазак у НОВ вођен егзистенцијалним и слободарским побудама – отпором према фашистичкој окупацији.

⁴⁷ Бранко Вуковић (ур.), *Зборник докумената...*, том 14, књ. 1, н.д., 810.

⁴⁸ Формиран у Шимановцима априла 1943. као огранак Земунског народноослободилачког одбора (НОО). Деловао до ослобођења 1944, обухватао је град Земун и Срез (села) Земун. Формирани су и МНОО-и који су били потчињени НОО. МНОО Купинова је почетком 1944. деловао у саставу: „Бошко Зечевић, Раја Јовић, Цвеја Бастајић, Душко Цицварић, сви из Купинова, отишли у НОВ 12.1.1944. У фебруару 1944. Бастајић се вратио као неспособан за војску и наставио да ради у селу као базирант, Цицварић је истог месеца погинуо у НОВ.“ – ИАБ, ф. 34, кут. 56, док. *Списак чланова НОО-а убијених, умрлих, оштераних у логор у Немачку и оних који су оштели у НОВ*.

⁴⁹ Новак Петровић, „Борбе за власт и територију у Срему у јесен 1943“, н.д., 94.

⁵⁰ „Партизани су из Купинова ноћу 3/4. августа прешли Саву и напали караулу Српске граничне страже код Ушћа, заробили оружје и вратили се у Купиново. Потом су 9. августа Немци камионом дошли из Шапца у Скелу, пребацили се преко Саве и упали у Купиново. Запленили су све чамце и пловне објекте, пљачкали по кућама, запленили мноштво свиња, оваца, гусака и коња које су при повратку у Србију чамцима пребацили преко Саве.“ – Живојин Михајловић, н.д.

⁵¹ Nikola Gažević (ur.), *Vojna enciklopedija, knj. 3, II izdanje*, (Beograd: Vojnoizdavački zavod; Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972), 113.

⁵² Једна од тих акција била је ликвидација завичајца Купинова Марка Бака, усташе. „Бако је био распоређен на службу у Босни. Када се вратио у Купиново 1943, хвалио се усташама и показивао слике о извршеним злочинима над босанском децом коју је набадао на нож. За ово су сазнали мештани и једна таква његова слика о злочинима дошла је у руке МНОО. Када се Бако једног поподнева 1943. враћао кући из Купинског кута, партизани су га сачекали и ликвидирали. Његова сестра Маришка, жена усташе Аврама Андраша, после ликвидације Бака у стопу је пратила Бошка Зечевића, долазила му на кућу интересујући се за брата. Када је она једном приликом дошла на кућу код Бошка, чланови покрета отпора су је у повратку сачекали и позвали је да је поведу да разговара са братом, на шта је она вољно пристала, и тако је изведена из Купинова, спроведена у Карловчић

имале фашистичке одмазде. У директном терору током 1943, ликвидирано је 23 цивила из Купинова. То су били:⁵³

„Арбановски (Чеде) Бора, погинуо у Ливадама.⁵⁴ Будимчић (Милана) Паја, погинуо у селу. Беливук Миливој, погинуо у селу. Вукосављевић (Гаје) Лазар, погинуо у селу. Вилотијевић (Раје) Светозар, погинуо у селу. Вилотијевић (Светозара) Никола, погинуо у селу. Вилотијевић (Светозара) Жика, погинуо у селу. Дворници (Мише) Павле-Пало, погинуо у селу. Ћирић (Павла) Сава, погинуо на ледини Вок.⁵⁵ Ћирић Љубомир, погинуо у граду Купинику.⁵⁶ Јовановић (Лазе) Цека, погинуо на Споменику.⁵⁷ Јовановић (Николе) Душан, погинуо у селу. Јовановић Сава, погинуо на Лединама.⁵⁸ Клипа Вељко, погинуо у граду Купинику. Курјачки (Живана) Душан, погинуо у селу. Лакатуш (Мартин) Ђура, погинуо на Споменику. Мазинанин (Ђоке) Живорад, погинуо на Ледини. Одобашић (Милана) Живка, погинула у Криваји.⁵⁹ Одобашић (Воје) Нера, погинула у Криваји. Петровић (Рајковић) Јела, погинула болесна у кревету. Пашански (Ђуре) Урош, погинуо у селу. Раданов (Арона) Цвеја, погинуо у Обеди.⁶⁰ Раданов (Цвеје) Стева, погинуо у Обеди.“⁶¹

Како би спречили фашистички терор, селу Купинову су почетком септембра у помоћ „притекле јединице III Војвођанске бригаде и I Сремског одреда. После жестоких борби које су трајале 24 сата село је ослобођено 03.09.1943.“⁶² Ипак, слобода није дуго трајала. Неколико дана касније, „у Срем је упућена казнена експедиција састављена од немачких полицијских снага, делова 173. резервне и 1. козачке дивизије.“⁶³ Једна четничка формација

и тамо ликвидирана. Маришка, као жена усташког таборника, имала је бројна познанства међу усташама и швабама, била је угледна, а поред тога и врло брбљива, па је постојала опасност да разоткрије целокупан рад Бошка Зечевића и других помагача и симпатизера НОП-а у Купинову.“ – Живојин Михајловић, н. д.

⁵³ Павле Гемовић, *Списак Кујинаца – жртве фашистичког терора у 1943. години*. Ћирилични рукописни документ, обим: 1 лист.

⁵⁴ Део атара (катастарске општине) Купинова између села и шуме.

⁵⁵ Потес Купинова између села и остатака средњовековне тврђаве Купиник.

⁵⁶ Остаци средњовековне тврђаве (града) Купиник.

⁵⁷ Део атара на тремеји катастарских општина и путева Купиново–Ашања–Обреж. На локацији се некада налазио споменик подигнут у знак сећања на краљевића Рудолфа. Више в.: Снежана Алексић, *Споменик краљевићу Рудолфу код Кујинова – остатак комеморативне плоче са ћириличним натписом*. www.archivum.arhivvojvodine.org.rs/spomenik-kraljevicu-rudolfu-kod-kupinova/. Датум приступа: 7.7.2025.

⁵⁸ Пашњак у Купинову према селу Прогару.

⁵⁹ Потес у атару Купинова.

⁶⁰ Потес Купинова према Обедској бари.

⁶¹ Павле Гемовић, *Списак Кујинаца – жртве фашистичког терора у 1943. години*. Ћирилични рукописни документ, обима 1 лист.

⁶² Slobodan Petrović (ur.), *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*, (Beograd: Omladina), 1957, 952.

⁶³ Козачка дивизија није дејствовала у Купинову. Упор.: Новак Петровић, „Борбе за власт и територију у Срему у јесен 1943.“, н.д., 95–119.

прешла је Саву код Скеле и ноћу 5/6. септембара ушла у Купиново. Четници су село заузели без нарочитог отпора мештана и припадника НОП-а, али су, недуго по заузимању села, из правца Ашање дошле партизанске снаге. Отпочела је борба у којој је партизански командант звани Дечко изгубио живот. Губитака је било са обе стране. Четници су се до краја дана 6. септембра повукли преко Саве у Србију.⁶⁴ У Купиново су се вратили „6. октобра, после 4 сата борбе са партизанским снагама повукли су се у Србију. Потом су Немци 15. октобра упали у Купиново, извршили преметачину и пљачку. Почетком новембра у село долазе партизани. Прва организована мобилизација НОВ-а у Купинову извршена је 04.11.1943. Партизани су се након спроведене мобилизације, са регрутованим мештанима повукли из Купинова. Потом су фолксдојчери, предвођени Бауером, упали у село 26. и 30. новембра. Тражили су партизанске јатаке, пљачкали су становништво, ликвидирали 7 мештана. Следећи упад био је 5. децембра, упад четника 8. децембра, и поновни упади фолксдојчера 11, 16, 19. и 23. децембра.“⁶⁵

Терор над цивилима Купинова настављен је и у 1944. години. У село су 5. и 14. јануара 1944. дошли немачки војници. Оно мало стоке која је у селу заостала после свих пљачки у 1943, немачки војници су одвели са собом. Народноослободилачка борба у Срему настављена је и током 1944,⁶⁶ а настављен је и терор фашиста. У Купиново су „09.02.1944. упали удружени усташе и гестаповци, било их је 250 војника, име њиховог команданта остало је непознато. У том упаду фашисти су из кућа становника Купинова опљачкали покретни иметак у тада процењеној вредности од 1.420.700 куна,⁶⁷ убили су једног човека (Словака), четворица мештана Купинова су ухапшени и одведени из села.“⁶⁸ Касније, „од 7. до 15. маја 1944. фашисти су Купиново држали под блокадом. У селу и његовој околини – шумама и ливадама – ликвидирано је 167 људи из Купинова и околних села, у логоре је отерано 46 Сремаца, око 70 домаћинстава у Купинову фашисти су опљачкали и запалили им разне објекте.“⁶⁹

Крајем јуна 1944. у Срему је деловао Војни суд НОВ-а. Овај суд основан је „07.02.1944. на основу наредбе Врховног штаба НОВ. У кривичном предмету који је вођен против мештана Купинова, сарадника четничке организације 'Дража Михаиловић': Милутиновић Пере – Мозера, Ђирић Вукашина, Милутиновић Николе, Џоје Тривуна, Турак Ђорђа, и Хавран Маре која је оптужена за сарадњу са усташама, Војни суд је 29.06.1944. именоване осудио на смртну казну.“⁷⁰ Потом су Немци 7. јула у Купинову заробили и у разне логоре послали

⁶⁴ Fabjan Trgo (ur.), *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том 14, knj. 3, (Београд: Војноисторијски институт, 1983), 35–46.

⁶⁵ Живојин Михајловић, н.д.; Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020.*

⁶⁶ Више: Чедомир Попов, „Борба народноослободилачких снага Срема за пољопривредну производњу у току 1944. године“, *Зборник за друштвене науке*, 43 (1966), 63–106.

⁶⁷ Валута НДХ, била у оптицају током окупације.

⁶⁸ Снежана Алексић, *Југоисточни Срем средином XX века*, н.д., 265.

⁶⁹ Живојин Михајловић, н.д.

⁷⁰ Снежана Алексић, „Пресуде Војног суда НОВ-а у југоисточном Срему 1944. године“, *Војноисторијски гласник*, бр. 1 (2023), 119–123.

58⁷¹ људи. Са становницима Купинова ухапшени су и људи који нису били мештани села, али су се у Купинову крили. Ту су, између осталих, биле Нада Михајловић из Инђије,⁷² жена др Ивана Рибара Тонка и кћерка Вида.⁷³ По свршетку рата, 56 мештана Купинова, који су ухапшени 7. јула, вратили су се својим кућама, двоје људи није преживело заробљеништво:⁷⁴

„Арсенијевић (Славка) Љуба, место логора: Немачка. Арсенијевић (Николе) Рајко, место логора: Немачка. Вукосављевић (Душана) Милан, место логора: Немачка. Вукосављевић (Душана) Вера, место логора: Немачка. Девећ (Петра) Вељко, место логора: Аустрија. Давидовић (Боже) Марко, место логора: Немачка. Давидовић (Марка) Ангелина, место логора: Немачка.⁷⁵ Гавриловић Адам, место логора: Винковци. Грујичић (Адама) Богољуб, место логора: Немачка. Грујичић (Адама) Јелица, место логора: Немачка. Ердељан (Миле) Стеван, место логора: Немачка. Ђуричић (Петра) Ђока, место логора: Аустрија. Диздар (Воје) Благоја, место логора: Немачка. Диздар (Воје) Ружица, место логора: Немачка. Зорић (Петра) Радојица, место логора: Немачка. Живановић (Пере) Бранко, место логора: Немачка. Живановић (Пере) Стаза, место логора: Немачка. Ђуричић (Марка) Иван, место логора: Немачка. Ђуричић (Душана) Богда, место логора: Доњец Боке. Змијанац Павле, место логора: Аустрија. Ивошевић (Милана) Бранка, место логора: Немачка. Јовић (Цвеје) Драга, место логора: Доњец Боке. Јовановић (Милоша) Бранка, место логора: Немачка. Јовановић Стеван, место логора: Немачка. Јовановић (Радованов) Душан, место логора: Немачка. Крајновић (Душана) Персида, место логора: Немачка. Кокановић (Миливоја) Милена, место логора: Немачка. Крижан (Мише) Јанко, место логора: Немачка. Крижан (Јанка) Сеша,⁷⁶ место логора: Немачка. Лакатуш (Ђуре) Јанко, место логора: Немачка. Марић (Саве) Петар, место логора: Доњец Боке. Марић (Петра) Десанка, место логора: Аушвиц. Марић (Илије) Јела, место логора: Немачка. Марић (Стеве) Мира, место логора: Осек.⁷⁷ Марић (Стеве) Анђа, место логора: Немачка. Милутиновић (Паје) Стева, место логора: Немачка. Михајловић (Жике) Славко, место логора: Немачка. Наумов (Васе) Бошко, место логора: Немачка. Николић (Живкова) Живка, место логора: Немачка. Остојић (Живка) Чеда, ковач,

⁷¹ У оригиналу убележено је 57 редних бројева зато што је у њему, услед очигледне рукописне грешке, редни број 6 два пута наведен.

⁷² Нада је као партизански рањени борац била на опоравку у Купинову. Њу је током рације препознао и силовао Драгослав Шумарац Муса (видети овде ф. 21). Потом су је силовали и остали фашисти под командом Бауера из Руме, тукли, одрезали јој груди и убили. Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2020*; Живојин Михајловић, н.д.

⁷³ Тонку и Вида Рибар препознао је Драгослав Шумарац Муса. Тонка је ликвидирана у селу истог дана, Вида је одведена из Купинова. – Бранко Вујичић, *Изјава 7.8.2020*.

⁷⁴ Павле Гемовић, *Списак Куйинаца који су оштерани од нејријашеља у разне конц[ентрационе] логоре у 1944. години*. Ћирилични рукописни документ, обим: 3 листа.

⁷⁵ У оригиналном списку овај и претходни редни број нумерисани су бројем 6.

⁷⁶ Верно оригиналу.

⁷⁷ Пре рата у Срему је за именовање града Осијека коришћен израз „Осек“.

место логора: Немачка. Одобашић (Адама) Иван, место логора: Немачка. Пејчић (Жарка) Славица, место логора: Немачка. Петровић (Цвеје) Бошко, место логора: Немачка. Петровић (Петра) Цвеја, место логора: Немачка. Петровић (Раје) Славица, место логора: Немачка. Примедба: стрељана, није се вратила. Петровић (Раје) Радмила, место логора: Немачка. Радосављевић (Раје) Радмила, место логора: Немачка. Радосављевић (Радована) Живка, место логора: Немачка. Радосављевић (Цвеје) Лепа, место логора: Немачка. Ранисављевић (Стеве) Цвеја, место логора: Винковци. Примедба: стрељан. Радошевић (Милана) Милорад, место логора: Немачка. Радујков (Бошка) Вера, место логора: Немачка. Стајчић (Лазе) Нада, место логора: Немачка. Север (Митра) Петар, место логора: Осек. Сомборац Кузман, место логора: Немачка. Станојевић (Дише) Јела, место логора: Немачка. Тураковић (Илије) Цвеја, место логора: Доњец Боке. Јанковић (Васе) Крста, место логора: Бреслав.⁷⁸

Попис заробљених становника села Купинова у 1944. сведочи само о једној од етапа страдања у јулу 1944. Неколико дана након масовног хапшења, „у село 11. јула поново долазе фашисти – швабе из Бечмена и усташе. Становништво су затворили у цркву Светог Духа, вршећи преметачину и пљачку по свим кућама у селу. Тог дана порушене су три српске цркве у Купинову. Торањ цркве Св. Духа је миниран, при паду је уништио остатак цркве из 1812. године. Људи који су били заточени у цркви пуштени су да из ње изађу непосредно пре експлозије. Хицима испаљеним из минобацача разрушена је црквица Мајке Ангелине у купинским ливадама на левој обали Обедске बारे, а демолирана је и средњовековна црква Св. Луке у непосредној близини остатака тврђаве Купиник. Злочин су починиле усташе и фолксдојчери, предвођени Јоханом Вагнером, швабом из Бечмена.“⁷⁹ Недуго након овог злочина, „13. јула, четници долазе у Купински кут. Нису улазили у село, али су покупили стоку коју су мештани Купинова крили у Куту, заробили су и одвели људе које су у Куту затекли: Јову Миловановића, Мојицу – Мојсила Милутиновића, Срету Миркановића, Крсту Кадулу и Миту Селака. Четници удружени са недићевцима и љотићевцима упали су у Купиново 15. августа, потом и 18. августа, када су ухапсили и одвели Мацу Ђирић, Јагоду Крстоношић и Милу Стајчић. Наредни упади четничких формација у Купиново били су: 20, 23. и 25. августа.“⁸⁰ У литератури има помена да су у Купинском куту, у другој половини августа, вођене борбе између Сремске јуришне групе – четничке формације Драже Михаиловића и јединица НОВ-а.⁸¹ Четници у Купиново поново долазе „2. септембра, тада су ухапсили и одвели: Богдану Јанковић, Милену Диздар, Станку Стајчић, Николу Миркановића, Жику Петровића, Илију Станојевића, Жарка Пекића, Андрију и Миту Остојић. Потом су у селу боравили од

⁷⁸ Павле Гемовић, *Списак Купинаца који су оштерани од нејријашеља у разне конц[ентрационе] логоре у 1944. години*. Ђирилични рукописни документ, обим: 3 листа.

⁷⁹ Снежана Алексић, *Историјски срез Земун (1941–1945)*, н.д., 4.

⁸⁰ Живојин Михајловић, н.д.

⁸¹ Fabjan Trgo (ur), *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том 14, knj. 4, (Београд: Војноисторијски институт, 1985), 142–143.

12. до 14. септембра,⁸² када су се повукли пред VI и X војвођанском бригадом, које су до 16.09.1944. 'очистиле' терен око Купинова и Купинског кута од четника."⁸³

Током 1944. године, у директном терору, животе је изгубило 33 мештана Купинова:⁸⁴

„Будимчић Љуба, погинуо на њиви. Будимчић (Љубе) Живојин, погинуо на њиви. Бастајић Иван, погинуо у Ливадама. Будимчић (Ј.) Наталија, погинула у селу. Примедба: у одбрани Наде Михајловић. Бастајић (Аце) Јоца, погинуо на Споменику. Белановић (Драге) Велимир, погинуо у Ливадама. Вукосављевић (Лазе) Васа, погинуо у Прогару.⁸⁵ Гавриловић (Васе) Лазар, погинуо у Купинском куту.⁸⁶ Дроњак Лазар, погинуо у Купинском куту. Делић Киривој, погинуо у Дечу.⁸⁷ Делибас (Милана) Бела, погинула у Ливадама. Девић (Алексе) Чедомир, погинуо у Ливадама. Ђирић (Павла) Славко, погинуо у Купинском куту. Живић (Милана) Жика, погинуо у Купинском куту. Ђалић Цвеја, погинуо на њиви. Ђалић (Цвеје) Петар, погинуо на њиви. Јовић Јован, погинуо у Купинском куту. Јовић (Цвеје) Радован, погинуо у Ливадама. Јанковић Васа, погинуо у кући. Крстоношић (Душана) Жика, погинуо у Ливадама. Маџаревић (Васе) Петар, погинуо на Споменику. Миличевић (Гавре) Спаса, погинуо у Ливадама. Петровић Рутунић Марија, погинула у Прогару. Пашански (Ранка) Жика, погинуо на Споменику. Стојковић Рада, погинуо у Купинском куту. Стајчић (Стевана) Иван, погинуо у Купинском куту. Стајчић (Ивана) Бошко, погинуо у Купинском куту. Стајчић (Ивана) Воја, погинуо у Купинском куту. Секички Марко, погинуо у Ливадама. Тополски Мартин, погинуо код куће. Шојић (Адам) Рајко, погинуо у Ливадама. Шојић (Рајка) Ђока, погинуо у Ливадама. Радошевић (Милан) Цига, погинуо на Споменику."⁸⁸

У јануару 1944. НОП је прогласио општу мобилизацију у Срему. Тада је у редове НОВ-а ступило 109 мештана Купинова:⁸⁹

„Арсенијевић (Жике) Сава, борац. Примедба: био у четницима. Беретић (Петра) Јован, коњоводац. Белановић (Драге) Душан, болничар. Борна (Бранка) Чеда,

⁸² Радило се о повлачењу четничких формација из Србије. Груписали су се на потезу Обреж – Купиново – Прогар – Бољевци. Главни штаб НОВ и ПО Војводине издао је 12.9.1944. наредбу VI и X војвођанској бригади: „немилосрдно уништавање четника и привлачење домобранства у наше редове“. Више в.: Снежана Алексић, *Историјски срез Земун (1941–1945)*, н.д., 220–223.

⁸³ Живојин Михајловић, н.д.

⁸⁴ Павле Гемовић, *Списак Купинаца – жртве фашистичког терора у 1944. године*. Ђирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

⁸⁵ Суседно село.

⁸⁶ Шума у катастарској општини Купиново уз реку Саву.

⁸⁷ Село у околини.

⁸⁸ Павле Гемовић, *Списак Купинаца – жртве фашистичког терора у 1944. године*. Ђирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

⁸⁹ Павле Гемовић, *Списак бораца НОР из Купинова који су ступили 1944. године у НОВ*. Ђирилични рукописни документ, обим: 4 листа.

борац. Бастајић (Жарка) Рада, борац. Будимчић (Жике) Јован, руководилац. Бастајић (Петра) Жика, борац. Будимчић (Пере) Славко, борац. Бастајић (Жарка) Спаса, борац. Будимчић (Чеде) Вељко, борац. Вланиколин (Адама) Жика, борац. Вукосављевић (Душана) Цвета, борац. Примедба: заробљен од Немаца. Вилотијевић (Петра) Жика, борац. Гемовић (Павла) Рајко, митраљезац. Гемовић (Павла) Боровој, борац. Грујић (Срете) Љубиша, борац. Примедба: стрељан од четника. Грујић (Адама) Цвета, борац. Грујић (Адама) Душан, борац. Грујић (К.) Петар, борац. Грујић (Мише) Славко, борац. Гавриловић (Жике) Ћорђе, борац. Делић (Кире) Младен, борац. Дрожњик Стеван, борац. Девин (Николе) Лазар, борац. Докић (Томе) Момир, ком[андант] вода. Докић (Јове) Богољуб, борац. Докић (Стеве) Бранко, руководилац. Ћорђевић (Ћоке) Сава, борац. Ћурчић (Ане) Жика, борац. Ћурчић (Жарка) Спасоје, борац. Ивошевић (Милана) Милорад, борац. Јовић (Славка) Раја, руководилац. Јовић (Влајка) Раја, борац. Јовић (Милана) Лазар, борац. Јовић (Лазара) Милан, борац. Јовић (Илије) Сава, борац. Јеловац (Душана) Аца, борац. Јовановић (Ћуре) Кићан, борац. Јовановић (Ћуре) Жика, борац. Јовановић (Ћуре) Антон, борац. Јовановић (Ћуре) Златан, борац. Јовановић (Које) Сава, борац. Јовановић Јован, шумар, борац. Зечевић (Чеде) Бошко, руководилац. Костић (Марка) Жика, борац. Костић (Душана) Лазар, борац. Котуровић (Љубе) Никола, борац. Котуровић (Љубе) Јован, борац. Кнежевић Бранко – Перчин, борац. Курјачки (Ивана) Богдан, борац. Курјачки (Ивана) Бранко, борац. Курјачки (Душана) Ћорђе, борац. Лукач (Глише) Жарко, кувар. Лукач (Гавре) Жика, борац. Милутиновић (Чеде) Душан, борац. Маџаревић (Пере) Срета, борац. Марковић (Драгиша) Ћока, борац. Миловановић (Илије) Мила, борац. Миловановић (Жике) Иван, борац. Марић (Цвете) Зоран, борац. Марић (Цвете) Миодраг, водни делегат. Малетић (Жике) Светозар, борац. Маџаревић (Које) Момир, борац. Миличевић (Ранка) Цвета, борац. Николић (Аћима) Никола, борац. Наумов (Бранка) Вукашин, борац. Наумов (Васе) Милан, борац. Остојић (Чеде) Коста, борац. Одобашић (Андрије) Петар, борац. Одобашић (Андрије) Стева, борац. Опавски (Мише) Миша, борац. Остојић (Ф.) Вукашин, борац. Обровац (Ранка) Душан, борац. Петровић (Николе) Ћока, водник вода. Петровић (Николе) Жика, борац. Петровић (Бранка) Иван, борац. Петровић (Цвете) Славко, борац. Путник (Јове) Стева, борац. Пекић (Жарка) Бошко, борац. Петровић (Милорада) Жарко, борац. Плавшић (Ћоке) Милорад, борац. Пејчић (Жарка) Сава, борац-десертер. Репић (Војина) Тома, борац. Репић (Војина) Лазар, борац. Репић (Ћоке) Јоца, борац. Радосављевић (Димитрије) Цвета, борац. Ранисављевић (Панте) Србислав, борац. Радосављевић (Ивана) Сава, борац. Радосављевић (Чеде) Спаса, борац. Ранисављевић (Лазе) Лепа, болничарка. Радужковић (Пеје) Марко, борац. Радосављевић (Цвете) Зоран, борац. Радул (Жике) Милан, борац. Радул (Жике) Крста, борац. Сеферин (Мише) Павле, борац. Север (Митра) Воја, десертер. Селак (Саве) Иван, борац. Селак (Љубе) Мита, борац. Станојевић (Илије) Душан, борац. Станојевић (Илије) Тоша,

борац. Станојевић (Петра) Никола, борац. Славнић (Петра) Жика, борац. Стајчић (Животе) Бора, борац. Шарчевић (Васе) Петар, борац. Шарчевић (Васе) Цвеја, борац. Шарчевић (Љубе) Мирко, борац. Шојић-Мутић (Пере) Бранко, борац. Тураковић (Ђорђа) Илија, борац. Цицвара (Илије) Душко, борац.“⁹⁰

Током 1944, углавном у коначним борбама за ослобођење, погинуло је 38 бораца НОВ-а, пореклом из Купинова:⁹¹

„Бастајић (Жарка) Рада, борац. Будимчић (Пере) Славко, борац. Вилотијевић (Пере) Жика, борац. Гемовић (Павла) Рајко, митраљезац.⁹² Грујић (Срете) Љубиша, борац. Грујић (Адама) Цвеја, борац. Грујић (К.) Петар, борац. Девећ (Николе) Лазар, борац. Јовић (Славка) Раја, борац-руководилац. Јовић (Милана) Лазар, борац. Јовић (Лазара) Милан, борац. Јовановић (М.) Жика, борац. Јовановић (Дује) Антун, борац. Јовановић (Које) Сава, борац. Јовић (Илије) Сава, борац. Зечевић (Чеде) Бошко, борац-руководилац. Котуровић (Љубе) Јован, борац. Курјачки (Ивана) Богдан, борац. Курјачки (Ивана) Бранко, борац. Милановић (Илије) Мила, борац. Маџаревић (Које) Момир, борац. Наумов (Васе) Милан, борац. Одобашић (Андрије) Петар, борац. Опавски (Мише) Миша, борац. Обровац (Ранка) Душан, борац. Пекић (Жарка) Бошко, борац. Петровић (Милорада) Жарко, борац. Ранисављевић (Панте) Србислав, борац. Радосављевић (Чеде) Спаса, борац. Ранисављевић (Лазе) Лепа, болничарка. Радужков (Паје) Марко, борац. Радосављевић (Цвеје) Зоран, борац. Станојевић (Илије) Тома, борац. Стајчић (Петра) Никола, борац. Славнић (Петра) Жика, борац. Стајчић (Животе) Бора, борац. Шарчевић (Л.) Цвеја, борац. Цицвара (Илије) Душан, борац.“⁹³

По ослобођењу Београда, 20.10.1944. издато је наређење јединицама НОВ-а да у садејству са Црвеном армијом слома одбрану Немаца на левој обали Саве.⁹⁴ „XVI Војвођанска дивизија у садејству са 517. противтенковским и 563. бацачким пуком (Каћуше) Црвене армије, добила је задатак да форсира Саву код села Скела и да продире правцем: Купиново – Ашања – Деч – Војка – Стара Пазова.“⁹⁵ Купиново је ослобођено 22.10.1944.⁹⁶

⁹⁰ Павле Гемовић, *Списак бораца НОР из Купинова који су ступили 1944. године у НОВ*. Ћирилични рукописни документ, обим: 4 листа.

⁹¹ Павле Гемовић, *Списак бораца НОР из Купинова који су поинули у НОВ у 1944. године*. Ћирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

⁹² Син Павла Гемовића.

⁹³ Павле Гемовић, *Списак бораца НОР из Купинова који су поинули у НОВ у 1944. године*. Ћирилични рукописни документ, обим: 2 листа.

⁹⁴ Саво Дрљевић, „Ослобођење Београда октобра 1944“, *Годишњак града Београда*, бр. 6 (1959), 610.

⁹⁵ Владимир Владица Томић, *Жарковац*, (Рума: Српска књига, 2002), 206.

⁹⁶ Nikola Gažević (ur.), *Vojna enciklopedija, knj. 1, II izdanje*, (Београд: Vojnoizdavački zavod, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1970), 577.

ЗАКЉУЧАК

Купиново је током Другог светског рата изузетно пострадало. Све војне формације која су долазиле у село у њему су вршиле терор.⁹⁷ Иако се, одмах по ослобођењу, приступило пописима ратних жртава, њихов број ипак није тачно утврђен. Непосредно по окончању рата, подношене су пријаве о свим страдалим лицима, без обзира на којој супротстављеној страни су лица изгубила живот. Касније, евидентирање ратних жртава добија политичку конотацију – из пописа су изостављена она лица која су животе изгубила на пораженој страни,⁹⁸ што је највероватније кључни разлог зашто до данас број страдалих завичајаца Купинова (укупан демографски губитак⁹⁹) током Другог светског рата није прецизно утврђен. Чињенице у вези са масовним страдањима, хапшењима и одвођењима у разне логоре (радне, пролазне, концентрационе), показало се, великог броја становника Купинова, данас су мало познате.

⁹⁷ У разговору који је вођен са Бранком Вујичићем 16.10.2022, на питање „која војска је била најгора?“ казивач одговара: „Сви су били најгори!“

⁹⁸ Бранко Вујичић, *Изјава 4.8.2022*: „Рат ти је велика несрећа људи. Отац ми је погинуо у партизанима, стрица Саву су убиле усташе, а њиховог рођеног брата, мог стрица Јову Вујичића који је био у четницима у Србији, убили су партизани кад је дошао у Купиново пред ослобођење.“

⁹⁹ Упор.: Снежана Алексић, „Неке контроверзе о демографским променама становништва Земунског среза које се јављају као последица Другог светског рата“, *У: Годишњак за истраживање Јеноцида*, бр. 15 (2023), 111–127.

СПИСАК ИЗВОРА И ЛИТЕРАТУРЕ

Архивска грађа

Историјски архив Београда (ИАБ), фонд: НОО Земун (ф. 34), кут. 56.

Приватна збирка Перице Одобашића, Купиново:

Живојин Михајловић, *Хроника Кујинова*, необјављен рукопис.

Павле Гемовић, 7 спискова, необјављен рукопис.

Литература

Алексић, Снежана. *Кујиново у изворима и грађи*. Нови Сад: Архив Војводине, 2022.

Алексић, Снежана. *Југоисточни Срем средином XX века у документима Историјског архива Београда: Добровољно силом наћерано*. Нови Сад: Прометеј, Архив Војводине, 2020.

Алексић, Снежана. *Историјски срез Земун (1941–1945) у архивској грађи и изворима*. Нови Сад: Архив Војводине, 2022.

Алексић, Снежана. „Пресуде Војног суда НОВ-а у југоисточном Срему 1944. године.“ *Војноисторијски гласник*, бр. 1 (2023), 113–132.

Алексић, Снежана. „Неке контроверзе о демографским променама становништва Земунског среза које се јављају као последица Другог светског рата.“ *Годишњак за истраживање јеноцида*, бр. 15 (2023), 111–127.

Алексић, Снежана. *Споменик краљевићу Рудолфу код Кујинова – остатак комеморативне плоче са ћириличним натписом*. www.archivum.arhivvojvodine.org.rs/spomenik-kraljevicu-rudolfu-kod-kupinova/ Датум приступа: 7.7.2025.

Атанацковић, Жарко. *Земун и околина у рату и револуцији*. Београд: Нолит, 1962.

Атанацковић, Жарко. *Срем у народноослободилачком рату и социјалистичкој револуцији*. Шимановци: Месна заједница, Месни одбор СУБНОР-а, 1968.

Вуковић, Бранко (уредник). *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије*. Том 14, књ. 1. Београд: Војноисторијски институт, 1981.

Војноисторијски институт ЈНА (приређивач). *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*. Том 1, књ. 6, *Борбе у Војводини*. Београд: Војно дело, Просвета, 1955.

Gažević, Nikola (urednik). *Vojna enciklopedija*. Knj. 1, II izdanje. Beograd: Vojnoizdavački zavod, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1970.

Gažević, Nikola (urednik). *Vojna enciklopedija*. Knj. 3, II izdanje. Beograd: Vojnoizdavački zavod; Ljubljana: Mladinska knjiga, 1972.

Дрљевић, Саво. „Ослобођење Београда октобра 1944“, *Годишњак града Београда*, бр. 6 (1959), 585–617.

Куманов, Живан. „Документи о стварању и раду Народноослободилачких одбора у Војводини.“ *Научни зборник Маџице српске: серија друштвених наука*, бр. 1 (1950), 209–215.

Lazić, Dušan, Majski, Brana. *Dudik*. Vukovar: Odbor za izgradnju i uređenje memorijalnog parka Dudik – Skupština općine Vukovar, 1977.

Лазич, Душан – Гојко. *Сремско крваво лето*. Сремска Митровица: НИРО Сремске новине, 1982.

Миличев, Никола. „Дража Михаиловић о броју жртава (I) 600.000 Срба убијено у НДХ (јануар 1943)“, у: *Јасеновац*, уредници: Крстић, Василије Ђ.; Радојевић, Мира, 108–112. Београд: Удружење за одбрану ћирилице „Добрица Ерић“, 2022.

Мићановић, Slavko. *S Majevice i Semberije*. Sarajevo: IO Veselin Masleša, 1981.

Петковић, Јованка. „Акција Виктор Томић.“ *Зборник за друштвене науке*, 35 (1963), 140–164; Петровић, Новак. „Борба за жетву у Срему 1943.“, *Зборник за друштвене науке*, бр. 39 (1964), 134–155.

Петровић, Новак. „Борбе за власт и територију у Срему у јесен 1943.“ *Зборник за друштвене науке*, бр. 42 (1965), 94–120.

Petrović, Slobodan (urednik). *Zbornik narodnih heroja Jugoslavije*. Beograd: Omladina, 1957.

Попов, Чедомир. „Борба народноослободилачких снага Срема за пољопривредну производњу у току 1944. године“, *Зборник за друштвене науке*, 43 (1966), 63–106.

Sremac, Radovan. *Crimes of the Ustashe : Viktor Tomić's action in Srem in 1942*. Novi Sad: Archives of Vojvodina, 2023.

Станојевић, Бранимир. *Усташки министар смрти : Анаџомија злочина Андрије Арџуковића*. Београд: Нова књига, Београд, 1986.

Томић, Владимир Владица. *Жарковац*. Рума: Српска књига, 2002.

Fabjan, Trgo (urednik). *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*. Tom 14, knj. 4. Beograd: Vojnoistorijski institut, 1985.

Изјаве:

Бранко Вујичић, рођ. 1935. у Купинову где и данас живи. Сведок ратних догађаја. Разговори вођени 4.8.2020. и 16.10.2022. Аудио снимци разговора у поседу С. Алексић.

Милица Живановић рођ. Остојић, из Бољеваца (1927–2025). Разговор вођен 11.2.2019. Аудио снимак разговора у поседу С. Алексић.

Assoc. Prof. Snežana B. Aleksić, PhD of Economics

MB University of Belgrade

Faculty of Business and Law

Teodora Dradžera 27, Belgrade

snezanaaleksic3@gmail.com

KUPINOVO UNDER OCCUPATION AND IN THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE, 1941–1945

Summary: This paper explores the local dimensions of violence and institutional mechanisms in the village of Kupinovo during World War II. Through critical analysis of documents, testimonies, and administrative reports, the research reconstructs the dynamics between occupying forces, local authorities, and the civilian population, highlighting the complexity of identifying victims and perpetrators. The study is based on a multidisciplinary approach that integrates historical methodology, institutional analysis, and archival microstudy. It contributes to a deeper understanding of local mechanisms of violence and remembrance, positioning them within the broader framework of genocide history and institutional cultures of memory.

Key words: Kupinovo, Srem, victims, casualties.